

KSZTAŁCENIE KADR BRANŻY TURYSTYCZNEJ W POLSCE

Mariusz Barczak

ABSTRAKT

Artykuł odnosi się do kształcenia kadr dla branży turystycznej na poziomie średnim i wyższym. Z zaprezentowanych danych wynika, że z jednej strony do najważniejszych trendów w szkolnictwie wyższym należy ich umiędzynarodowienie, a zarządzanie różnorodnością kulturową na rynku pracy będzie istotnym wyzwaniem dla współczesnych menedżerów. Z drugiej strony wyniki analizy dotyczące dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków studiów wskazują, że absolwenci trafiający na rynek pracy zdobywają efekty uczenia się przypisane przede wszystkim do pięciu dyscyplin, czyli: nauk o zarządzaniu i jakości, geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, nauk o kulturze fizycznej, ekonomii i finansów oraz nauk o Ziemi i środowisku. Ponadto w systemie edukacji coraz częściej uwidacznia się model kształcenia dualnego, czyli we współpracy z przedsiębiorstwem.

Słowa kluczowe: rynek pracy, szkolnictwo wyższe, edukacja, sektor turystyki

DOI: : 10.5604/01.3001.0015.9226

WPROWADZENIE

W wyniku pandemii praca w sektorze turystyki została uznana przez wielu pracowników za wysoce ryzykowną, co spowodowało, że znaczna część z nich bezpowrotnie go opuściła. Taki stan rzeczy przekłada się także na zainteresowanie kształceniem na kierunkach turystycznych na poziomie średnim i wyższym. Jednak tam, gdzie pojawiają się zagrożenia, należy także poszukiwać szans na rozwój w zmieniających się warunkach, które pozwolą wygenerować nowe możliwości. Usługi są bowiem najszybciej rozwijającym się sektorem gospodarki, nie tylko w Polsce, ale także w wymiarze globalnym.

Sektor turystyki generuje wiele miejsc pracy poza turystyką, głównie z powodu specyfiki produktu turystycznego, który zazwyczaj obejmuje wiele usług turystycznych, hotelarskich, gastronomicznych, pilotażowych i przewodnickich (Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk, 2005). Takie nieprze-

widziane zjawiska, jak np. pandemia, nazywane najczęściej *black swan*, wyhamowują dynamikę rozwoju tego sektora, jednak nie odwracają trendu związanego z bogaceniem się społeczeństwa i przeznaczeniem większej ilości czasu i środków na wypoczynek. Tym samym bardzo ważne staje się dopasowanie wiedzy i umiejętności oferowanych w systemie edukacji do zapotrzebowania rynku pracy i zmieniających się potrzeb społecznych.

Głównym celem artykułu była wieloaspektowa charakterystyka kształcenia na kierunkach turystycznych w szkołach wyższych oraz systemu oświaty. Nawiązano z jednej strony do różnorodności kierunków powiązanych z sektorem turystyki, wymieniając ich dyscypliny wiodące oraz przykładowy przegląd oferowanych specjalności, z drugiej zaś wskazano na wiodące formy współpracy przedsiębiorców z systemem oświaty i przedstawiono ich ocenę z perspektywy szkoły.

KSZTAŁCENIE KADR BRANŻY TURYSTYCZNEJ W POLSCE

System kształcenia na poziomie wyższym reguluje ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r...), która pozwala uczelniom na prowadzenie studiów pierwszego i drugiego stopnia, a także jednolitych studiów magisterskich o profilu praktycznych lub ogólnoakademickim. Ponadto uczelnia może także prowadzić studia dualne, które są realizowane przy udziale pracodawcy.

Według stanu na 31 grudnia 2020 roku w uczelniach kształciło się 1215,3 tys. osób, które uczęszczały do 130 uczelni publicznych i 219 niepublicznych, w tym 10 prowadzonych przez organizacje wyznaniowe (GUS, 2021). Stabilizacja na rynku szkolnictwa wyższego¹ przy jednoczesnym podnoszeniu jakości świadczonych usług sprawia, że Polska staje się istotnym graczem także na międzynarodowym rynku edukacyjnym. Pozytywny jest także fakt, że mimo występującej pandemii liczba cudzoziemców, którzy wybrali Polskę, utrzymała się na wysokim poziomie, czyli 84,7 tys. osób w roku akademickim 2020/2021 (GUS, 2021). Tym samym coraz większa liczba absolwentów pochodzących przede wszystkim z Ukrainy, Białorusi, ale także Indii czy państw afrykańskich, będzie corocznie trafiać na polski rynek pracy, w tym do sektora turystyki i jego poszczególnych branż. Mimo że turystyka nie należy do najczęściej wybieranych studiów w Polsce, to właśnie przede wszystkim w branży gastronomicznej znajdują zatrudnienie studenci obcojęzyczni, którzy w ten sposób wypełniają istotną lukę powstałą w wyniku pandemii.

Należy zauważyć, że system szkolnictwa wyższego w Polsce jest beneficjentem pozytywnych zmian widocznych na rynkach światowych.

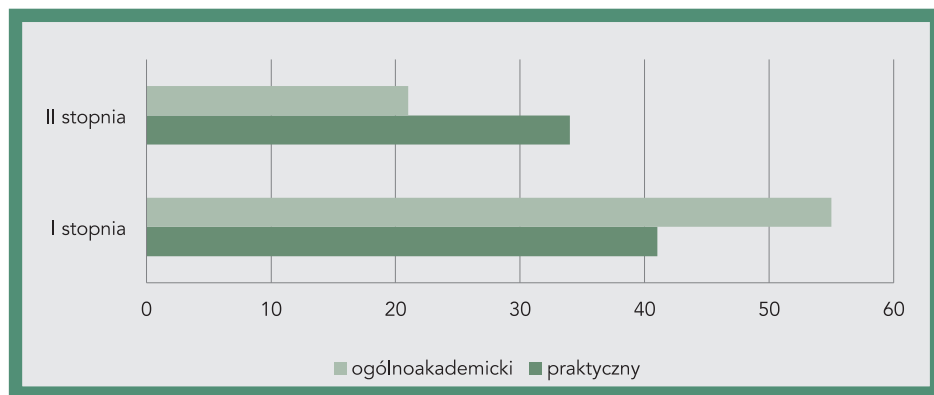
¹ Według Zintegrowanego Systemu o Nauce i Szkolnictwie Wyższym (dane z 2020) w latach 1991–1999 powstało 101 uczelni niepublicznych, w latach 2000–2009 aż 124, a w latach 2010–2019 tylko 14.

Jednak pomimo gwałtownego wzrostu Polska na tle Europy pozostaje w tyle pod względem umiędzynarodowienia uczelni wyższych. W 2017 roku obcokrajowcy stanowili 4% studentów w Polsce, co stanowiło piąty, najgorszy, wynik w Unii Europejskiej. Wzrost liczby studentów obcokrajowców to także zwiększająca się liczba pracowników zagranicznych, którzy muszą być przygotowani do sprzedaży lub świadczenia usług turystycznych w Polsce. Przygotowanie tej grupy do pracy w branży wymaga znacznej modyfikacji programu kształcenia i zapewnienia miejsc do realizacji praktyk zawodowych, prowadzonych nie- rzadko w języku obcym (Barczak, 2019a).

Szkoły wyższe, przygotowując kadry dla przyszłego rynku pracy, oferują blisko trzydzieści kierunków studiów związanych z sektorem turystyki. Poza tradycyjnym ujęciem łączącym turystykę i rekreację w ofercie znaleźć można na przykład geoturystykę, przewodnictwo i pilotaż turystyczny, turystykę historyczną, hotelarstwo i usługi czasu wolnego, turystykę religijną czy też zarządzanie w turystyce i sporcie. Wszystkie kierunki turystyczne oferowane przez polskie uczelnie według profilu kształcenia zaprezentowano w tabeli 1.

Z kolei zgodnie z danymi przedstawionymi na rysunku 1, odnoszącymi do zestawienia uprawnień uczelni (tzw. kod kierunku) kształcących na danym kierunku studiów – według danych z systemu POL-on (*Zintegrowany System...*) występuje:

- 41 uprawnień dla studiów pierwszego stopnia o profilu ogólnoakademickim;
- 55 uprawnień dla studiów pierwszego stopnia o profilu praktycznym;
- 34 uprawnienia dla studiów drugiego stopnia o profilu ogólnoakademickim;
- 21 uprawnień dla studiów drugiego stopnia o profilu praktycznym.

Rysunek 1. Studia turystyczne w Polsce według liczby uprawnień (ujęcie ilościowe).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POL-on (dane z 24.08.2020 roku).

Tabela 1

Wszystkie kierunki turystyczne oferowane przez polskie uczelnie – według profilu kształcenia

Nazwa kierunku	Liczba uprawnień	Profil
Agroturystyka	1	ogólnoakademicki
Aktywność fizyczna i agroturystyka kwalifikowana	1	praktyczny
Ekoturystyka zdrowotna	1	praktyczny
Gastronomia	1	praktyczny
Gastronomia – sztuka kulinarna	2	ogólnoakademicki
Gastronomia i hotelarstwo	1	ogólnoakademicki
Gastronomia i hotelarstwo	1	praktyczny
Gastronomia i sztuka kulinarna	1	ogólnoakademicki
Geoturystyka	2	ogólnoakademicki
Gospodarka turystyczna	4	ogólnoakademicki
Hotelarstwo i animacja czasu wolnego	1	praktyczny
Język angielski w turystyce	1	praktyczny
Krajoznawstwo i turystyka historyczna	2	ogólnoakademicki
Krajoznawstwo i turystyka kulturowa	1	ogólnoakademicki
Przewodnictwo i pilotaż turystyczny	1	ogólnoakademicki
Turystyka	4	ogólnoakademicki
Turystyka	2	praktyczny
Turystyka historyczna	1	ogólnoakademicki
Turystyka historyczna	1	praktyczny
Turystyka historyczna i dziedzictwo kulturowe	2	ogólnoakademicki
Turystyka historyczna i kulturowa	2	ogólnoakademicki
Turystyka i kultura śródziemnomorska	2	ogólnoakademicki
Turystyka i rekreacja	44	ogólnoakademicki
Turystyka i rekreacja	64	praktyczny
Turystyka i wypoczynek	1	ogólnoakademicki

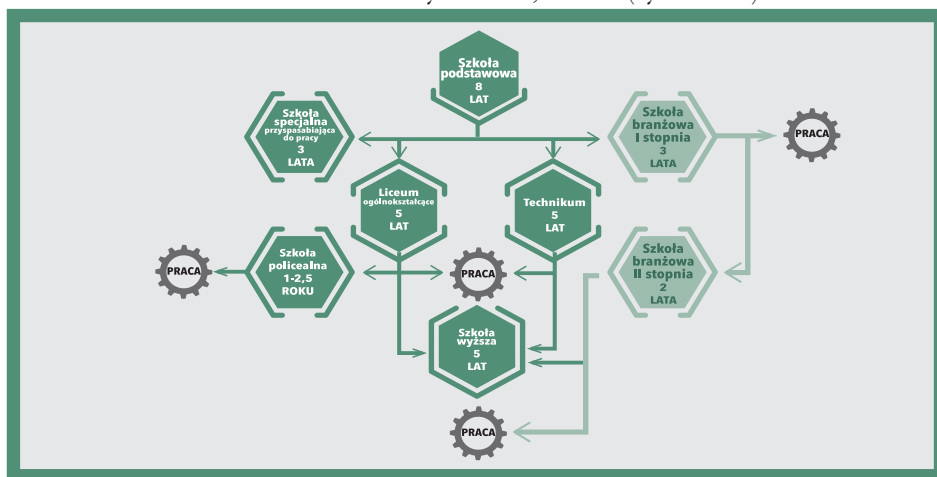
Tabela 1

Wszystkie kierunki turystyczne oferowane przez polskie uczelnie – według profilu kształcenia (cd.)

Nazwa kierunku	Liczba uprawnień	Profil
Turystyka i zarządzanie dziedzictwem	2	praktyczny
Turystyka kulturowa	1	ogólnoakademicki
Turystyka międzynarodowa, hotelarstwo i usługi czasu wolnego	1	ogólnoakademicki
Turystyka przygodowa	1	praktyczny
Zarządzanie w turystyce i sporcie	1	ogólnoakademicki
Zarządzanie w turystyce i w sporcie	1	ogólnoakademicki

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POL-on (dane z 24.08.2020 roku).

Jeśli chodzi o kształcenie na poziomie średnim, należy odnieść się przede wszystkim do ustawy Prawo oświatowe (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r.), regulującej zasady funkcjonowania podmiotów polskiego systemu oświaty, w tym prowadzących kształcenie zawodowe, które odbywa się w następujących typach szkół publicznych i niepublicznych: pięcioletnie technikum, trzyletnia branżowa szkoła I stopnia, trzyletnia szkoła specjalna przysposabiająca do pracy, dwuletnia branżowa szkoła II stopnia oraz szkoła policealna o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku (rysunek 2).

Rysunek 2. System edukacji w Polsce po 1 września 2017 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://reformaedukacji.men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/plakat-reforma.jpg>.

Podobnie jak w szkolnictwie wyższym występują studia o charakterze dualnym, tak w systemie oświaty istnieje możliwość wsparcia procesu edukacji ze strony pracodawców, stowarzyszeń, związków pracodawców, a także sektorowych rad kompetencji. Rozwiązania wprowadzone tą ustawą są odpowiedzią na diagnozę postawioną w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, gdzie stwierdzono, że niedopasowanie struktury kształcenia do potrzeb rynku pracy jest główną przyczyną niskiej aktywności zawodowej ludzi młodych. Wśród wymienionych w tym dokumencie problemów, które wymagają rozwiązania, wskazano m.in. na niedostateczną współpracę między technikami i szkołami zasadniczymi zawodowymi a środowiskiem pracodawców. Za szczególnie ważne uznano zapewnienie udziału lokalnych firm w procesie kształcenia umiejętności zawodowych (*Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030*, 2019). Wśród zawodów związanych z sektorem turystyki, które oferowane były w placówkach oświatowych, należy wymienić:

- w branży gastronomicznej: kucharz (BS1), kelner (T), technik żywienia i usług gastronomicznych (BS1, BS2), technik usług kelnerskich (T)²;
- w branży hotelarskiej: technik hotelarstwa (BS2), pracownik obsługi hotelowej (BS1), pracownik pomocniczy obsługi hotelowej (BS1);
- w branży organizatorów turystyki: technik turystyki wiejskiej (T), technik obsługi turystycznej (BS2).

W branży gastronomicznej największa liczba uczniów zdecydowała się na kształcenie w zawodzie technik żywienia i usług gastronomicznych (55,5 tys.). Na kolejnych miejscach znalazły się zawody kucharz (26,4 tys.), kelner (1,4 tys.) i technik usług kelnerskich (1 tys.). Łącznie w tych zawodach kształciło się ponad 84 tys. osób (Barczak, 2020) – tabela 2.

Tabela 2

Liczba uczniów kształcących się w zawodach dla sektora turystyki

Zawód	Liczba uczniów
Technik żywienia i usług gastronomicznych	55166
Technik hotelarstwa	32601
Kucharz	2640
Technik obsługi turystycznej	10849
Technik turystyki wiejskiej	2675
Pracownik pomocniczy obsługi hotelowej	1651
Kelner	1438
Technik usług kelnerskich	1009

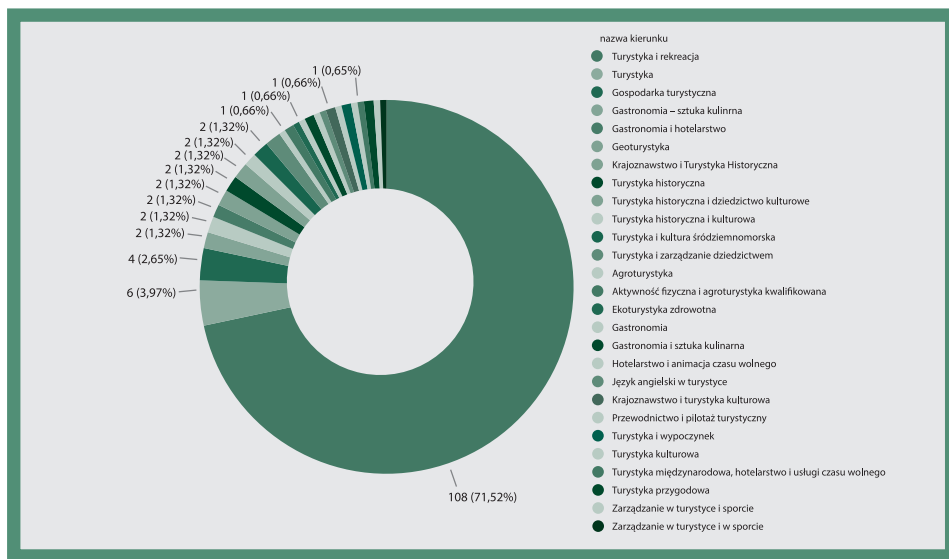
Źródło: opracowanie własne (dane za rok szkolny 2019/2020).

² BS1 – trzyletnia szkoła branżowa I stopnia, BS2 – dwuletnia szkoła branżowa II stopnia, T – pięcioletnie technikum.

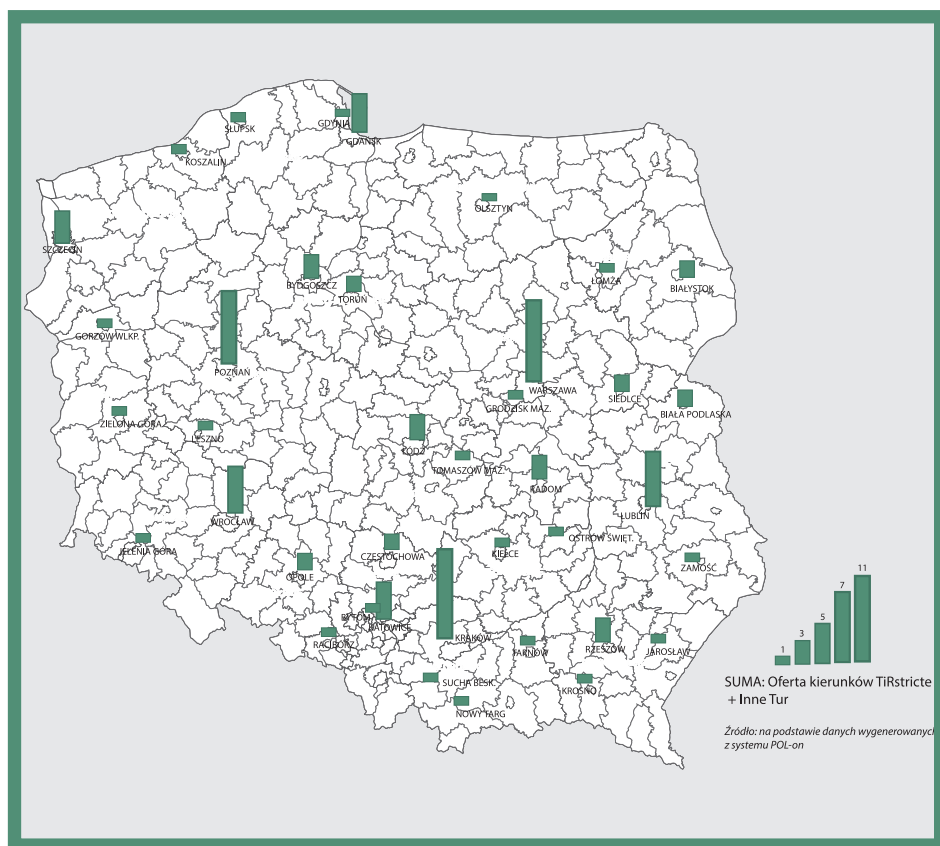
W branży hotelarskiej największa liczba uczniów zdecydowała się na kształcenie w zawodzie technik hotelarstwa, czyli ponad 32,6 tys. uczniów. Kolejne 1,65 tys. podjęło naukę w zawodzie pracownik pomocniczy obsługi hotelowej, a tylko 1,4 tys. uczniów – w zawodzie kelner. Z kolei w branży organizatorów turystyki największa liczba uczniów (10,85 tys.) wybrała kształcenie w zawodzie technik obsługi turystycznej, natomiast 2,75 tys. – zawód technik turystyki wiejskiej.

CHARAKTERYSTYKA KSZTAŁCENIA KADR NA KIERUNKACH TURYSTYCZNYCH

Analiza danych dostępnych w Zintegrowanym Systemie o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on (*Zintegrowany System...*) wykazała, że pod względem ilościowym najbardziej powszechne jest kształcenie na kierunku turystyka i rekreacja (71% wszystkich uprawnień – patrz: rysunek 3), co wynika m.in. z uzyskiwania uprawnień w czasie obowiązywania przed 2012 rokiem przepisów określających standardy kształcenia na kierunku turystyka i rekreacja (Barczak, 2019b).

Rysunek 3. Zestawienie uprawnień kształcenia na kierunkach turystycznych. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POL-on (dane z 24.08.2020 roku).

Rysunek 4. Kierunki turystyczne w Polsce (według miejscowości).
 Źródło: opracowanie na podstawie: *Żintegrowany System...* (dane z 25.08.2019 roku).

Analiza przestrzenna (rysunek 4) wykazuje, że występowanie kierunków turystycznych w poszczególnych uczelniach i miejscowościach jest bardzo zróżnicowane, na przykład w Krakowie aż 11 jednostek prowadzi kształcenie na kierunkach turystycznych, w Warszawie – 10, a w Poznaniu – 7. Analizę kształcenia kadr dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego wykonała także Tokarz-Kocik (2017).

Na mocy rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 20 września 2018 roku w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r...) wprowadzono dwustopniowy podział na dziedziny i dyscypliny. Zgodnie z nim uczelnie kształcące na kierunkach turystycznych przypisuje się do 31 dyscyplin naukowych – patrz: tabela 3.

Tabela 3

Zestawienie kierunków według udziału procentowego dyscypliny (min. i max.) wraz z sumą wystąpień

Nazwa dyscypliny	Min. [%]	Max. [%]	Liczba wystąpień [N]
Archeologia	2	2	1
Architektura i urbanistyka	3	3	1
Ekonomia i finanse	1	100	55
Filozofia	1	6	14
Geografia społeczno-ekonomiczna	4	100	82
Historia	1	100	28
Informatyka	1	4	8
Informatyka techniczna i telekomunikacja	9	9	1
Inżynieria lądowa i transport	8	22	2
Językoznawstwo	3	68	14
Literaturoznawstwo	8	8	1
Matematyka	1	1	1
Nauki biologiczne	2	54	10
Nauki medyczne	5	6	2
Nauki o bezpieczeństwie	1	3	3
Nauki o komunikacji społecznej i mediach	1	20	11
Nauki o kulturze fizycznej	1	100	73
Nauki o kulturze i religii	1	60	12
Nauki o polityce i administracji	3	4	4
Nauki o sztuce	2	10	11
Nauki o zarządzaniu i jakości	3	100	97
Nauki o zdrowiu	2	54	19
Nauki o Ziemi i środowisku	1	100	54
Nauki prawne	1	10	24

Tabela 3

Zestawienie kierunków według udziału procentowego dyscypliny (min. i max.) wraz z sumą wystąpień (cd.)

Nazwa dyscypliny	Min. [%]	Max. [%]	Liczba wystąpień [N]
Nauki socjologiczne	1	18	22
Nauki teologiczne	1	51	3
Pedagogika	1	21	14
Psychologia	1	5	14
Rolnictwo i ogrodnictwo	5	56	3
Technologia żywności i żywienia	4	100	13
Zootechnika i rybactwo	51	51	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POL-on (dane z 24.08.2020 roku).

Jak widać w tabeli 3, kierunki turystyczne przypisywane są głównie do pięciu dyscyplin, czyli: nauk o zarządzaniu i jakości (97 wystąpień), geografii społeczno-ekonomicznej (82), nauk o kulturze fizycznej (73), ekonomii i finansów (55) oraz nauk o Ziemi i środowisku (54). Każdy z realizowanych kierunków posiada jednak swoją specyfikę, tym samym przygotowując innego kandydata do wejścia na rynek pracy. W tabeli 4 zaprezentowano z kolei przegląd dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków studiów.

Tabela 4

Przegląd dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków studiów

Nazwa kierunku	Przypisane dyscypliny
Agroturystyka	zootechnika i rybactwo (51%), ekonomia i finanse (21%), nauki o ziemi i środowisku (20%), rolnictwo i ogrodnictwo (5%), nauki biologiczne (3%)
Aktywność fizyczna i agroturystyka kwalifikowana	zootechnika i rybactwo (51%), nauki o zdrowiu (33%), nauki o zarządzaniu i jakości (10%), technologia żywności i żywienia (6%)
Ekoturystyka zdrowotna	nauki o zarządzaniu i jakości (51%), nauki o zdrowiu (18%), nauki o kulturze fizycznej (17%), nauki medyczne (6%), nauki biologiczne (5%), nauki o Ziemi i środowisku (3%)

Tabela 4*Przegląd dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków studiów (cd.)*

Nazwa kierunku	Przypisane dyscypliny
Gastronomia oraz gastronomia i hotelarstwo	technologia żywności i żywienia (90,6%), nauki o zarządzaniu i jakości (4,6%), nauki socjologiczne (2,5), nauki biologiczne (2,3%)
Gospodarka turystyczna	nauki o zarządzaniu i jakości (55%), ekonomia i finanse (40,5%), filozofia (2,25%), oraz nauki prawne, informatyka i psychologia
Hotelarstwo i animacja czasu wolnego	nauki o zarządzaniu i jakości (67%), nauki o kulturze fizycznej (13%), ekonomia i finanse (10%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (5%), nauki socjologiczne (5%)
Język angielski w turystyce	językoznawstwo (68%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (16%), nauki o zarządzaniu i jakości (85), oraz w mniejszej skali nauki o sztuce, ekonomia i finanse, historia, nauki prawne, nauki socjologiczne, pedagogika oraz psychologia
Krajoznawstwo i turystyka historyczna	historia (64%), nauki o zarządzaniu i jakości (13%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (12%), nauki o Ziemi i środowisku (6%), nauki o sztuce (5%)
Krajoznawstwo i turystyka kulturowa	historia (81%), nauki o Ziemi i środowisku (6%), nauki o sztuce (3%), nauki o zarządzaniu i jakości (3%), informatyka (2%), nauki prawne (2%), psychologia (2%), nauki socjologiczne (1%)
Przewodnictwo i pilotaż turystyczny	historia (85%), nauki o sztuce (6%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (4%), nauki o zarządzaniu i jakości (3%), nauki prawne (2%)
Turystyka i rekreacja	nauki o kulturze fizycznej (29%), nauki o zarządzaniu i jakości (25,8%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (201%), ekonomia i finanse (8,25), nauki o Ziemi i środowisku (8%), oraz w mniejszości nauki o zdrowiu, rolnictwo i ogrodnictwo, nauki socjologiczne, pedagogika, nauki o kulturze i religia, językoznawstwo, nauki o komunikacji społecznej i mediach, nauki prawne, historia, technologia żywności i żywienia, psychologia

Tabela 4

Przegląd dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków studiów (cd.)

Nazwa kierunku	Przypisane dyscypliny
Turystyka historyczna i dziedzictwo kulturowe:	historia (92,5%), nauki o zarządzaniu i jakości (5%), nauki o sztuce (2,5%)
Turystyka historyczna i kulturowa	historia (71%), nauki o kulturze i religii (15%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (14%)
Turystyka i kultura śródziemnomorska	nauki teologiczne (51%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (11%), nauki o kulturze i religii (6,5%), historia (6%), filozofia (5,5), nauki o sztuce (4,5%), literaturoznawstwo (4%) oraz w mniejszości językoznawstwo, nauki o polityce i administracji, nauki prawne, archeologia, nauki socjologiczne, psychologia
Turystyka i wypoczynek	nauki biologiczne (54%), geografia społeczno-ekonomiczna (46%)
Turystyka i zarządzanie dziedzictwem	historia (55%), nauki o kulturze i religii (25%), historia (20%)
Turystyka kulturowa	historia (78%), nauki o zarządzaniu i jakości (20%), ekonomia i finanse (1%), nauki prawne (1%)
Turystyka międzynarodowa, hotelarstwo i usługi czasu wolnego:	nauki o zarządzaniu i jakości (60%), ekonomia i finanse (40%)
Turystyka przygodowa	nauki o kulturze fizycznej (63%), nauki o zarządzaniu i jakości (11%), nauki o Ziemi i środowisku (9%), historia (7%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (6%), filozofia (4%)
Zarządzanie w turystyce i sporcie	nauki o zarządzaniu i jakości (74%), ekonomia i finanse (13%), geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna (13%)
Zarządzanie w turystyce i w sporcie	nauki o zarządzaniu i jakości (74%), ekonomia i finanse (10%), nauki prawne (8%), nauki o komunikacji i mediach (5%), nauki o bezpieczeństwie (3%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z systemu POL-on (dane 24.08.2020 roku).

Z jednej strony zaprezentowane zróżnicowanie dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków kształcących kadry dla branży turystycznej wskazuje, jak różni absolwenci trafiają na ten rynek pracy, posiadając przy tym efekty powiązane z tak nietypowymi dla turystyki dyscyplinami, jak: teologia, nauki biologiczne, zootechnika i rybactwo czy też językoznawstwo. Z drugiej strony taka różnorodność może sprzyjać decyzjom świadomych istnienia efektów uczenia się pracodawców, którzy mogą w ten sposób wybierać właściwych pracowników. Niestety w wielu przypadkach pracodawcy sugerują się nazwą kierunku lub specjalności, a nie efektami uczenia się. Na podstawie analizy zaobserwowano także, że niektóre uczelnie zdecydowały się na przypisanie do tylko jednej dyscypliny, w tym przede wszystkim do: nauk o kulturze fizycznej, nauk o zarządzaniu i jakości lub geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Tymczasem inne zdecydowały się na przypisanie kierunku nawet do kilkunastu dyscyplin, wskazując czasem jednocentowy udział.

W publikacjach branżowych często można odnaleźć odniesienia do ważności specjalności lub specjalizacji, czyli na przykład „od specjalizacji nie da się uciec” czy „turystyka idzie w stronę specjalizacji” (*Szkoły Wyższe...*, 2016) lub też „należy dopasować się do osobistych oczekiwań studentów”, które stają się podstawą do kształtowania nowych programów studiów. Kandydaci coraz częściej wybierają specjalność, zapominając o rdzeniu, czyli właściwym kierunku studiów. Wydaje się także, że szkoły wyższe zauważyły potencjał w studiach dualnych, które masowo pojawiły się od roku akademickiego 2018/2019. Impulsem do takich rozwiązań stał się konkurs Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, w ramach którego dofinansowano 69 kierunków, w tym 4 turystyczne. Współcześnie studenci oczekują od uczelni praktycznego podejścia do kształcenia, tymczasem cały czas w kształceniu turystycznym dominuje profil ogólnoakademicki (Barczak, 2019b). Niektórzy eksperci zastanawiają się wręcz, „czy kształcenie ogólnoakademickie jest potrzebne branży turystycznej, a także czy konieczne jest kształcenie praktyczne na studiach na kierunkach, w których odbywa się kształcenie zawodowe na poziomie średnim?” (Zawistowska, 2019).

Taka specjalizacja niesie za sobą także pewne wady, ponieważ nazwy specjalności na niektórych kierunkach często odpowiadają nazwom kierunków oferowanych przez inne uczelnie, jak np.: hotelarstwo i gastronomia, gospodarka turystyczna, turystyka międzynarodowa czy też zarządzanie w turystyce. Polska Komisja Akredytacyjna bardzo często zwraca uwagę na to, aby nazwa specjalności nie powieliała nazwy kierunku w ramach prowadzonego kształcenia, ale już nie odnosi się do tego, że nazwy specjalności powielają nazwy kierunków występujących w systemie edukacyjnym (Barczak, 2021) – tabele 5 i 6.

Tabela 5

Przegląd oferty studiów I stopnia (dobór celowy)

	Uczelnia/Dyscyplina wiodąca	Udział % dyscypliny	Program studiów	Oferowane specjalności
Profil praktyczny	U1* – nauki o zarządzaniu i jakości	52,2%	2021/2022	hotelarstwo gospodarka turystyczna turystyka i organizacja wypożyczynku
	U2 – geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	51%	2021/2022	organizacja i zarządzanie w turystyce hotelarstwo i gastronomia
	U3 – nauki o kulturze fizycznej	100%	2020/2021	menedżer eventów menedżer hotelarstwa, SPA- & Wellness menedżer ośrodka jeździeckiego turystyka międzynarodowa
	U4 – nauki i Ziemi i środowisku	65%	2019/2020	blok tematyczny nr 1 blok tematyczny nr 2
Profil ogólnoakademicki	U9 – nauki o zarządzaniu i jakości	52%	2021/20221	porty lotnicze w obsłudze ruchu turystycznego i przewozowego zarządzanie śródlądową turystyką wodną hotelarstwo specjalista turystyki terapeutycznej turystyka międzynarodowa
	U10 – geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	57,8%	2021/2022	instruktor rekreacji ruchowej menedżer turystyki organizator eventów sportowych i turystycznych organizator turystyki i podróży
	U11 – nauki o kulturze fizycznej	51%	2021/2022	hotelarstwo i gastronomia trener zdrowego trybu życia

Tabela 5*Przegląd oferty studiów I stopnia (dobór celowy)(cd.)*

	Uczelnia/Dyscyplina wiodąca	Udział % dyscypliny	Program studiów	Oferowane specjalności
Profil ogólnoakademicki	U12 – nauki o Ziemi i środowisku	85%	2021/2022	hotelarstwo i turystyka zdrowotna rekreacja ruchowa turystyka kulturowa zarządzanie bezpieczeństwem turystów w sytuacjach kryzysowych zarządzanie eventami

*Oznaczenia U1 do U16 odnoszą się do konkretnych uczelni i zostały zakodowane na potrzeby prezentowanej publikacji.

Źródło: Barczak, 2021.

Tabela 6*Przegląd oferty studiów I stopnia (dobór celowy)*

	Studia II stopnia	Udział % dyscypliny	Program studiów	Oferowane specjalności
Profil praktyczny	U5 – nauki o zarządzaniu i jakości	71%	2020/2021	menedżer hotelarstwa menedżer przemysłu spożywczo-wydarzeń
	U6 – geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	51%	2021/2022	organizacja i zarządzanie w turystyce hotelarstwo i gastronomia
	U7 – nauki o kulturze fizycznej	100%	2021/2022	turystyka aktywna turystyka alternatywna turystyka i rekreacja zdrowotna
	U8 – nauki o Ziemi i środowisku	65%	2019/2020	blok tematyczny nr 1 blok tematyczny nr 2

Tabela 6

Przegląd oferty studiów I stopnia (dobór celowy) (cd.)

	Studia II stopnia	Udział % dyscypliny	Program studiów	Oferowane specjalności
Profil ogólnoakademicki	U13 – nauki o zarządzaniu i jakości	60%	2021/20222	menedżer hotelarstwa i obiektów turystycznych menedżer turystyki międzynarodowej planowanie dietetyczne w sporcie, turystyce i rekreacji zarządzanie gospodarką turystyczną
	U14 – geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	80%	2021/2022	turystyka biznesowa turystyka kulturowa turystyka przygodowa przedsiębiorczość w regionalnej gospodarce turystycznej
	U15 – nauki o kulturze fizycznej	53%	2021/2022	odnowa biologiczna z elementami dietetyki event management
	U16 – nauki i Ziemi i środowisku	57%	2021/2022	turystyka międzynarodowa turystyka dostępna zarządzanie w turystyce technologie informacyjne i komunikacyjne w turystyce zarządzanie przedsiębiorstwem turystycznym

*Oznaczenia U1 do U16 odnoszą się do konkretnych uczelni i zostały zakodowane na potrzeby prezentowanej publikacji.

Źródło: Barczak, 2021.

Ponadto należy zauważyć, że przedsiębiorcy reprezentujący rynek pracy oczekują pracowników z doświadczeniem zdobytym jeszcze przed uzyskaniem dyplomu, co przekłada się także na wysokość wynagrodzenia. Wyniki prezentowane w raportach Ogólnopolskiego systemu monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów szkół wyższych – ELA

(*Ogólnopolski system...*) powinny być w tym przypadku istotnym argumentem za przyjęciem modelu dualnego, w którym następuje włączenie do programu studiów obecności w środowisku pracy i prowadzenie zajęć w ściślejszej współpracy z przedsiębiorstwami (Barczak, 2019a). Oczywiście trzeba podkreślić, że dla wielu szkół wyższych współpraca z gospodarką jest jednym z priorytetów. Aspekt ten znalazł się wśród istotnych kryteriów w ocenach uczelni prowadzonych przez Polską Komisję Akredytacyjną.

Jeśli chodzi o przygotowanie absolwentów systemu oświaty do wejścia na rynek pracy, to zasady współpracy szkół z przedstawicielami pracodawców określa Prawo oświatowe (Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r...) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie praktycznej nauki zawodu (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r...) i rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 marca 2017 r...). Zidentyfikowano następujące formy współpracy szkół z przedsiębiorcami (WUP, 2019):

- realizacja kształcenia zawodowego, w tym praktycznej nauki zawodu, we współpracy z pracodawcą;
- wyposażenie warsztatów lub pracowni szkolnych;
- organizacja egzaminów zawodowych;
- doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego, w tym organizowanie szkoleń branżowych;
- realizacja doradztwa zawodowego i promocji kształcenia zawodowego;
- tworzenie klas patronackich.

Współpraca szkół z pracodawcami z całą pewnością generuje wiele korzyści dla obu stron. Z perspektywy placówki oświatowej i ucznia to przede wszystkim możliwość nabywania umiejętności w środowisku pracy przy wykorzystaniu surowców, materiałów i technologii, bardzo rzadko dostępnych w tak szerokim zakresie w szkole. Dla pracodawcy z kolei taka współpraca stwarza okazję do prezentacji swojej oferty potencjalnym klientom, ale także stanowi szansę na pozyskanie nowych wykwalifikowanych pracowników, którzy będą dobrze przygotowani do pracy w danym przedsiębiorstwie (Barczak, 2020).

Jak wykazano w badaniach Sektorowej Rady ds. Kompetencji – Turystyka, najlepiej ocenianą formą współpracy z perspektywy szkoły była realizacja doradztwa zawodowego, natomiast najślabiej – organizacja egzaminów zawodowych wraz z pracodawcą (tabela 7).

Tabela 7*Ocena form współpracy z pracodawcami w opinii badanych placówek (średnia)*

	Realizacja kształcenia zawodowego, w tym praktycznej nauki zawodu, we współpracy z pracodawcą	Wyposażenie warsztatów lub pracowni szkolnych	Organizacja egzaminów zawodowych	Doskonalenie nauczycieli kształcenia zawodowego, w tym organizowanie szkoleń branżowych	Realizacja doradztwa zawodowego i promocji kształcenia zawodowego	Tworzenie klas patronackich
Kelner	3,83	2,83	2,33	4	4,5	4,67
Kucharz	4,44	3,9	3,49	3,61	4	3,75
Technik żywienia i usług gastronomicznych	4,37	4	2,72	4,12	4,63	3,92
Pracownik pomocniczy obsługi hotelowej	3,55	4	2,09	3,91	3,91	3,82
Technik hotelarstwa	4,6	4,2	3,4	4	4,4	4,6
Technik obsługi turystycznej	4,48	3,84	3,19	4,38	4,33	4,19
Technik turystyki wiejskiej	4,33	3	3,5	4,25	4,5	4,67

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki zaprezentowane w tabeli 7 opracowano na podstawie kwestionariusza ankiety, który został dwukrotnie wysłany pocztą e-mailową do 1461 szkół branżowych w Polsce, przy czym 138 wypełniło ankietę, a 72 ankiety wypełniły placówki kształcące w zawodach kucharz, kelner oraz technik żywienia i usług gastronomicznych, 26 to ankiety wypełnione przez placówki kształcące w zawodach technik hotelarstwa i pracownik pomocniczy obsługi hotelowej, 39 ankiet zostało wypełnionych przez placówki kształcące w zawodach technik obsługi turystycznej, a 6 – w zawodzie technik turystyki wiejskiej.

PODSUMOWANIE

Prezentowany artykuł odnosi się do kształcenia kadr dla sektora turystycznego na poziomie średnim i wyższym. Z przytoczonych danych wynika, że jednym z najważniejszych trendów w szkolnictwie wyższym jest ich umiędzynarodowienie, co przekłada się na absolwentów, którzy trafiają i będą trafiać na turystyczny rynek pracy. Wymaga to od uczelni zmodyfikowania programów kształcenia, aby w lepszym stopniu pozwolić na nabycie właściwych kompetencji przez kandydatów pochodzących z różnych kręgów kulturowych. Zarządzanie różnorodnością kulturową na rynku pracy będzie także istotnym wyzwaniem dla współczesnych menedżerów.

Wyniki analizy dotyczące dyscyplin przypisanych do poszczególnych kierunków studiów wskazują, że absolwenci trafiający na rynek pracy zdobyli efekty uczenia się przypisane przede wszystkim do pięciu dyscyplin, czyli: nauk o zarządzaniu i jakości, geografii społeczno-ekonomicznej, nauk o kulturze fizycznej, ekonomii i finansów oraz nauk o Ziemi i środowisku. Jednocześnie wśród nich znajdują się tak nietypowe dla turystyki dziedziny, jak: nauki biologiczne, zootechnika i rybactwo czy teologia.

Oferowane przez szkoły wyższe specjalności często odpowiadają nazwom kierunków funkcjonujących na innych uczelniach, np. hotelarstwo i gastronomia, gospodarka turystyczna, turystyka międzynarodowa czy też zarządzanie w turystyce. Tym samym nieświadomemu pracodawcy trudno jest rozpoznać, czy ma do czynienia z absolwentem, który ukończył dany kierunek studiów czy tylko specjalność.

Obecnie w systemie edukacji coraz częściej jest realizowany model kształcenia dualnego, czyli we współpracy z przedsiębiorstwem. Dzięki temu możliwe jest osiąganie efektów uczenia się poprzez obecność ucznia lub studenta w środowisku pracy. Szkoły branżowe, które mają prawną możliwość współpracy z przedsiębiorcami, najlepiej oceniają wspólne działania związane z doradztwem i promowaniem szkolnictwa branżowego, natomiast najgorzej – wspólną organizację egzaminów dyplomowych.

Reasumując, należy wskazać, że analizy na ten temat powinny być kontynuowane, aby zaobserwować dynamikę zmian w tym obszarze i szybkość reagowania na nie.

BIBLIOGRAFIA

Barczak, M. (2021). *Analiza porównawcza specjalności dla potrzeb kadr turystyki według typów obszarów kształcenia z punktu widzenia luk w obszarach wiedzy*. Warszawa: Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka.

- Barczak, M. (2020). *Regulacja zasad współpracy przedsiębiorców ze szkołami branżowymi kształcącymi dla potrzeb gastronomii* (w tym także oddzielne raporty dot. hotelarstwa, obsługi ruchu turystycznego). Warszawa: Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka.
- Barczak, M. (2019a). *Bariery współpracy przedsiębiorców ze szkołami kształcącymi kadry na poziomie wyższym dla potrzeb branży gastronomicznej*. Warszawa: Sektorowa Rada ds. Kompetencji – Turystyka.
- Barczak, M. (2019b). *Trendy rozwojowe kształcenia w turystycznym szkolnictwie wyższym oraz zalecenia dla branży*. Kraków: Instytut Turystyki.
- DWUP (2019). *Współpraca szkolnictwa zawodowego z przedsiębiorcami w województwie dolnośląskim*. Wałbrzych: Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy.
- GUS (2021). *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2020/2021*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Kaczmarek, J., Stasiak, A., Włodarczyk, B. (2005). *Produkt turystyczny*. Warszawa: PWE.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030*. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>.
- Narodowe Centrum Badań i Rozwoju. Pobrane z: <https://www.ncbr.gov.pl/o-centrum/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/studia-dualne-z-dofinansowaniem-od-ncbr-40533/>.
- Ogólnopolski system monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów szkół wyższych – ELA*. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/ekonomiczne-losy-absolwentow>.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz.U. z 2017 r., poz. 622).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1818).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie praktycznej nauki zawodu (Dz.U. z 2019 r., poz. 391).
- Tokarz-Kocik, A. (2017). Kształcenie kadr dla potrzeb obsługi ruchu turystycznego. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 34 (2).
- Szkoły wyższe: Ranking 2016. (2016). *Wiadomości Turystyczne*, kwiecień.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 roku, poz.1668).
- Zawistowska, H. (2019). Edukacja zawodowa wyższa – czy potrzebna? *Wiadomości Turystyczne*, wydanie specjalne *Szkoły Wyższe*.
- Żintegrowany System o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on*. Pobrane z: <https://polon.nauka.gov.pl/system-polon>.

EDUCATION OF TOURIST PERSONNEL IN POLAND AND THE EXPECTATIONS OF THE LABOR MARKET

ABSTRACT

This article presents the education system for the tourism sector at the secondary and higher level. The presented data show that one of the most important trends in higher education is internationalization. Managing cultural diversity in the labor market will also be a significant challenge for modern managers. On the other hand, the results of the analysis regarding the disciplines assigned to individual fields of study indicate that graduates entering the labor market are provided with learning outcomes assigned primarily to five disciplines, i.e. management and quality sciences, socio-economic geography, physical culture sciences, economics and finance, and earth and environmental sciences. Moreover, in the education system, the model of dual education is becoming more and more visible, i.e. done in cooperation with the enterprise.

Key words: labor market, higher education, education, tourism sector

Mariusz Barczak (ORCID: 0000-0001-5270-6222) – doktor nauk ekonomicznych, dziekan ds. analiz strategicznych, a od 2017 roku prorektor w Wyższej Szkole Gospodarki w Bydgoszczy. Jest członkiem ogólnopolskich gremiów opiniodawczych w zakresie gospodarki turystycznej, m.in.: Sektorowej Rady ds. Kompetencji – Turystyka, NCBiR w PO Inteligentny Rozwój, Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej. Brał czynny udział w zespołach ds. ewaluacji kształcenia na uczelni, wdrożył pierwszy na bydgoskiej uczelni program studiów dualnych. Otrzymał liczne nagrody, m.in. Ministra Sportu i Turystyki za osiągnięcia dydaktyczne w kształtowaniu kadr dla turystyki (2015), „Teraz Polska – Promocja i Rozwój” za twórczy wkład w rozwój edukacji i badań naukowych (2015) oraz Odznakę Honorową „Za Zasługi dla Turystyki” (2021).